

Folklorna glazba Hrvatske s posebnim naglaskom na područje Banovine

Avramović-Sugnetić, Manuela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:064269>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Manuela Avramović-Sugnetić

**FOLKLORNA GLAZBA HRVATSKE S POSEBNIM NAGLASKOM NA
PODRUČJE BANOVINI**

DIPLOMSKI RAD

Petrinja, kolovoz 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Manuela Avramović-Sugnetić

**FOLKLORNA GLAZBA HRVATSKE S POSEBNIM NAGLASKOM NA
PODRUČJE BANOVINI**

DIPLOMSKI RAD

doc. dr. sc. Jelena Blašković Galeković

Petrinja, kolovoz 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FOLKLOR	2
3. KULTUROLOŠKA RASPROSTRANJENOST HRVATSKE KROZ POVIJEST	4
4. FOLKLORNE ZONE HRVATSKE	6
4.1. <i>Panonska folklorna zona</i>	6
4.2. <i>Dinarska folklorna zona</i>	10
4.3. <i>Jadranska folklorna zona</i>	13
4.4. <i>Alpska folklorna zona</i>	16
5. BANOVINI	19
6. FOLKORNI ELEMENTI BANOVI	21
6.1. <i>Tradicijski plesovi</i>	21
6.2. <i>Tradicijsko pjevanje</i>	26
6.3. <i>Tradicijski instrumenti</i>	29
6.3.1. <i>Banijski bubanj</i>	30
6.3.2. <i>Banijske svirale</i>	31
6.3.3. <i>Dvojnice</i>	32
6.3.4. <i>Usna harmonika</i>	33
6.3.5. <i>Diple</i>	34
6.3.6. <i>Tambura dvožica</i>	35
6.3.7. <i>Tambura samica</i>	36
6.4. <i>Narodna nošnja</i>	37
7. ZAKLJUČAK	45
8. LITERATURA	47

SAŽETAK

Folklor označava kulturu nekog naroda, što uključuje tradicijske plesove, pjesme, instrumente, narodne nošnje, običaje i slično. Hrvatska je tijekom povijesti bila pod utjecajem mnogih naroda te se u raznim područjima Hrvatske pojavljuju različiti folklorni elementi raspoređeni u četiri folklorne zone: panonska, dinarska, jadranska i alpska zona. Svaka zona ima svoje specifičnosti po kojima se razlikuje od ostalih, bilo to u načinu pjevanja, plesanja, oblačenja i ostalo. Utjecaj folklornih zona vidljiv je i na području Banovine koja se nalazi u području Sisačko-moslavačke županije. Omeđuje ju na sjevernom dijelu grad Glina i rijeke Kupa i Sava, a na južnom dijelu rijeka Una. Primarno, prostor Banovine pripada dinarskoj folklornoj zoni, ali vidljiv je i utjecaj panonske i alpske zone. Što se tiče tradicijskih plesova, vidljiv je utjecaj sve tri folklorne zone, a ponajviše panonske i dinarske. Prisutna su razna kola, plesovi u paru koji se razlikuju po smjeru kretanja, koracima te po načinima držanja, kako u paru, tako i u kolu. Isti takav slučaj može se vidjeti i kod tradicijskog pjevanja, u kojem je vidljiv utjecaj sve tri folklorne zone. Postoje razni napjevi u različitim dijelovima ovog prostora te je tematika pjesama veoma raznolika. Glazbeni instrumenti koji se pojavljuju na području Banovine, preuzeti su ponajviše iz panonske i dinarske zone, a nešto manje iz alpske. Narodne nošnje ovoga kraja su veoma raznolike te se njihov utjecaj očituje po njihovom materijalu. Samim time, ponajviše je vidljiv utjecaj panonske zone.

Ključne riječi: Banovina, folklor, tradicijski instrumenti, tradicijske pjesme, tradicijski plesovi

TRADITIONAL MUSIC OF CROATIA WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE AREA OF BANOVIINA

SUMMARY

Folklore describes the culture of a people, which includes traditional dances, songs, instruments, folk costumes, customs and etcetera. Throughout history, Croatia has been under the influence of many nations, and various folklore elements appear in various areas of Croatia. In this thesis, all four folklore zones of Croatia are described, and they are the Pannonian, Dinaric, Adriatic and Alpine zones. Each zone has its own specifics which is different from the others in the way of singing, dancing, dressing, etc. The influence of the folklore zones is also visible at the Banovina area which is located at the Sisačko-moslavačka country. Northern borders of Banovina are the city of Glina and rivers Kupa and Sava. On the southern part it is bordered by the river Una. Primarily, the area of Banovina belonged to the Dinaric folklore zone, but the influences of the Pannonian and Alpine zones are also visible. As for traditional dances, we can see the influence of all three folklore zones, especially the Pannonian and Dinaric. There are various rounds, dances in pairs that are different in the direction of movement, steps and postures, both in pairs and in a round. The same case can be seen in traditional singing, in which the influence of all three folklore zones is visible. Various chants are visible in different parts of this area, and the themes of the songs are very different. Musical instruments that appears in the area of Banovina are mostly taken from the Pannonian and Dinaric zones and less from the Alpine. The national costumes of this region are very different, and their influence is reflected in their material. Therefore, the influence of the Pannonian zone is most visible.

Key words: Banovina, folklore, traditional dances, traditional instrumets, traditional songs

1. UVOD

Folklor označava kulturni i sociološki identitet nekog naroda. Sastoji se od narodnih pjesama, plesova, instrumenata, dječjih igara te narodnih nošnji. Ples se smatrao društvenim događajem na kojem su se ljudi mogli bolje upoznati, a mladi su upoznavali svoje vršnjake te su se stvarale simpatije i ljubavi. Svi tradicijski običaji prenosili su se usmenim putem, odnosno s koljena na koljeno. Većinom su to znanje, odnosno te običaje, prenosili stariji na mlađe kako bi se očuvala tradicija. Običaji se nisu prenosili samo usmenim putem, već su se oni počeli zapisivati.

Hrvatska je tijekom povijesti bila pod utjecajem mnogih naroda koji su utjecali na našu kulturu. Zbog toga, Hrvatska se može podijeliti na četiri folklorne zone, a to su: panonska, dinarska, jadranska i alpska zona. Svaka zona ima svoje specifičnosti te se razlikuju prema običajima, pjesmi, instrumentima, plesu, načinu odijevanja i ostalo.

Ljudi su oduvijek okruženi glazbom te je ona sastavni dio života. Glazba je prisutna u različitim životnim situacijama, kao što su rođenje, pjevanje uspavanki, zabave, razna okupljanja, svadbe, rođendani i ostalo. Odrasli i dječji narodni plesovi razlikuju se po tome što se odrasli plesovi temelje na izvođenju raznih kola, plesova u paru te solističkih plesova, dok se dječji plesovi temelje na izvođenju brojalica, rugalica te igara s pjevanjem.

Folklor Banovine je veoma raznovrstan s obzirom na njezin geografski položaj. Banovina se nalazi u Sisačko-moslavačkoj županiji te se nalazi jugozapadno od Siska. Granicu Banovine čine rijeke Sava i Kupa i grad Glina na sjevernom dijelu te rijeka Una na južnom dijelu. Ivančan (1996) navodi kako Banovina pripada dinarskoj folklornoj zoni. Vrlo često se pomiče i granica panonske folklorne zone te ova zona obuhvaća i područje Banovine. Navodi i kako je vidljiv utjecaj alpske folklorne zone na području Banovine. Samim time može se vidjeti raznolikost tradicijskih običaja, plesova, pjesama, instrumenata i narodnih nošnja jer je područje Banovine pod utjecajem dinarskih, panonskih i alpskih narodnih običaja.

2. FOLKLOR

Riječ folklor dolazi od engleske riječi folklore, koja se sastoji od riječi folk (narod, puk) i lore (nauka, znanje). Rizmaul (2012) folklor opisuje kao stvaralaštvo utemeljeno na kulturnoj baštini nekog naroda, koja se tradicijom, od generacije do generacije, sačuvala u vjerovanjima i praznovjerju, mitovima, pjesmama, pričama i poslovima, običajima, igrama, glazbi i plesu, likovnoj umjetnosti i nošnjama. To stvaralaštvo pojedinci ili skupine uče i izvode pretežno usmeno, oponašanjem ili na neki drugi način. Tako se izražava kulturni i sociološki identitet neke zajednice. U najširem značenju, folklor označava narodnu kulturu te odražava temperament i stvaralačku snagu naroda kao cjeline. Prema Hrvatskoj enciklopediji (2024), folklor u širem značenju obuhvaća kulturu nekog naroda koja se sastoji od tradicijske umjetnosti, a to su književnost, glazba, plesovi, dramski izrazi i likovno stvaralaštvo.

Prema Emrichu (1946), William Thoms prvi je put upotrijebio pojam folklor 1846. godine u časopisu *The Athenaeum* kako bi označio stvaralaštvo i tradiciju običnih, neobrazovanih ljudi. Do 1880-ih, ovaj izraz proširio se po cijeloj Europi i Americi, iako je imao različita značenja u različitim kontekstima. Ponekad se koristi samo za opis tzv. duhovne kulture, ili čak u užem smislu za tradicionalnu umjetnost, posebno usmenu književnost. No, u drugim slučajevima, termin se proširio na sve aspekte materijalne i duhovne kulture neobrazovanih slojeva u urbaniziranim sredinama, posebno seljačkih. Do 1950. godine, postojalo je već dvadesetak različitih shvaćanja folklor, ali su svi dijelili zajedničko shvaćanje da se folklor razlikuje od školovane, ili tzv. elitne umjetnosti poput književnosti, glazbe, plesa ili slikarstva, po načinu nastanka, prenošenja, očuvanja i specifičnim umjetničkim izražajima. U pejorativnom smislu, folklor ponekad označava ponašanje koje se ne uklapa u civilizirane norme. Danas, u širokoj upotrebi, folklor obuhvaća različite aspekte koji se pojavljuju u primijenjenim oblicima u gradskoj kulturi, kao što su scenske izvedbe prilagođenih pjesama i plesova, izrada rukotvorina i slično. Suvremeni pristupi više ne tumače folklor samo kao tradicionalnu baštinu prenesenu iz prošlosti, već ga vide kao način neposredne umjetničke komunikacije među ljudima u manjim grupama, kao proces stvaranja koji se odvija u spontanom dodiru između izvođača i publike. Također ističu pojavu folklor u urbanim sredinama, koji nastaje u različitim socijalnim grupama, profesijama, ili institucijama. Proučavanje takvih fenomena omogućuje dublje razumijevanje kulturne raznolikosti i različitih svjetonazora, posebno onih koji ne odražavaju dominantnu kulturu neke zajednice (Hrvatska enciklopedija, 2024; Proleksis enciklopedija, 2012).

Uz pojam folklor, danas se pojavljuje pojam folklorizma koji predstavlja drugu perspektivu. Iako nastoji održati tradicijske vrijednosti, ipak odlazi u komercijalnije oblike. Naime, folklorizam je posebna društveno-kulturna aktivnost u kojoj se određeni folklorni oblici, izdvojeni iz njihove izvorne sredine, predstavljaju kao posebnost, rekonstrukcija prošlosti ili turistička ponuda i zabava. U tom se kontekstu isprepliću autentičnost i krivotvorina, stručna rekonstrukcija i pučki ukus, ali i umjetničko i banalno. Primjeri folklorizma uključuju karnevalske priredbe, vjenčanja organizirana na folklorni način i slično (Hrvatska enciklopedija, 2024).

Rihtman-Auguštin (1978) smatra kako folklor i folklorizam predstavljaju suprotstavljene pojave koje čine opreku. Folklor se može definirati kao "narodna umjetnost", umjetničko stvaralaštvo koje proizvodi narod u čistom, izvornom obliku. Suprotno tome, folklorizam se definira kao degradacija izvorne narodne umjetnosti, kao kvarenje te umjetnosti primjesama "izvana" koje "narušavaju" autentični stil pojedine nacionalne umjetnosti.

Folkloristika predstavlja skup znanstvenih disciplina koje su interdisciplinarno povezane s folklorom kao predmetom istraživanja. U užem smislu, folkloristika je znanost o verbalnim oblicima folklor. Unutar područja folkloristike proučavaju se usmena i pučka književnost (kao grana znanosti o književnosti), folklorna glazba (etnomuzikologija), folklorni ples (etnokoreologija), folklorno kazalište (etnoteatologija), folklorni likovni izraz (povijest umjetnosti), te narodni običaji i obredi (etnologija). Počeci folklor kao znanosti sežu u razdoblje predromantizma i romantizma, što obuhvaća drugu polovicu 18. stoljeća i prvu polovicu 19. stoljeća. U Hrvatskoj, sustavno zapisivanje i istraživanje folklor započinju tijekom 19. stoljeća pod okriljem Akademije, a posebno se pojačava od osnutka Instituta za etnologiju i folkloristiku (prethodno poznatog kao Institut za narodnu umjetnost) u Zagrebu 1948. godine. (Hrvatska enciklopedija, 2024; Proleksis enciklopedija, 2012)

3. KULTUROLOŠKA RASPROSTRANJENOST HRVATSKE KROZ POVIJEST

Narodna kultura Hrvata obiluje raznolikošću koja je rezultat živih kulturnih i političkih događaja kroz tisućljeća, koji su oblikovali suvremeni hrvatski narod. Ta raznolikost sastoji se od različitih elemenata koji su se skupljali iz različitih izvora. Pažljivim proučavanjem etnografskog naslijeđa moguće je sagledati i prikazati pojedine komponente hrvatske pučke kulture kao slojeve različitih kulturnih utjecaja.

Gavazzi (1978) govori o raznim slojevima, poput starobalkanskog (ilirskog), staromediteranskog, sloja rimske civilizacije, slavenskog sloja te tursko-orijentalnog. Također, primjećuju se značajni utjecaji na pučku kulturu koji su dolazili s područja Alpa, Panonije, Italije, srednjeg Balkana i drugih regija.

Točno je da nastajanje i oblikovanje kulture nisu samo jednostavno nizanje slojeva kroz povijest, već složen proces tijekom kojeg kulture kao cjeline proživljavaju obogaćivanje, promjene i stvaranje novih kvaliteta. Ovaj koncept se, naravno, primjenjuje i na tradicijsku kulturu Hrvata. Hrvatsku tradicijsku kulturu karakterizira izrazita raznolikost koja proizlazi iz ekoloških uvjeta na području Hrvatske te utjecaja različitih kultura s kojima su Hrvati dolazili u dodir tijekom povijesti (Vitez i Muraj, 2001).

U hrvatskoj seljačkoj kulturi značajnu ulogu ima staroslavenski sloj koji oblikuje slavenska obilježja cijele kulture. Ovaj sloj prepoznatljiv je po uzgoju biljaka, obradi biljnih i životinjskih vlakana za tekstil te u mnogim društvenim tradicijama i običajima. Među običajima ističu se šišano kumstvo te razni životni običaji povezani s porodom, smrću, vjenčanjem i običajima povezanima s kalendarom. Ovo slavensko naslijeđe također je vidljivo u rukotvorstvu i nošnjama, iako su nošnje podložne različitim utjecajima. Ipak, moguće je prepoznati slavensku baštinu kroz elemente poput tkanih pojasa, opleća i obojaka. Uz dominantan slavenski kulturni sloj, hrvatska seljačka kultura obiluje i mnogim elementima koji potječu iz drugih kultura. Na primjer, možemo primijetiti da su, između ostalog, pekva (zemljana posuda za pečenje na otvorenom ognjištu), crvenkapa, tetoviranje u Bosni, sitno stočarstvo i uspravni tkalački stan elementi koji pripadaju dinarskoj regionalnoj kulturi i imaju starobalkansko podrijetlo. To su kulturna dobra koja su Hrvati preuzeli od kultura koje su se nalazile na dinarskom području prije njihova naseljavanja. Sredozemni kulturni elementi također su prisutni na Jadranu nakon dolaska Hrvata, kao što su kamene kuće, okrugle zgrade od suhozida s nepravilnom kupolom (bunje), valjanje sukna nogama te uzgoj maslina i vinove loze. Osim toga, u okviru ovih

elemenata nalazimo i tragove rimske kulture, poput uljenica i nekih vjerovanja. Jači utjecaj ostavio je turskoistočnjački kulturni sloj, koji se očituje kroz različite tipove oružja s orijentalnim karakteristikama izrade, ukrase, nazive, kao i vrste tkanina, posebno svilene tkanine ukrašene zlatnim ili srebrnim nitima, nakit, jela i pića. Ova komponenta prožima i duhovnu kulturu - glazbu, pjesme i vjerovanja. Apeninski kulturni utjecaj primjetan je u uređenju i opremi kuće, u pripovijetkama i melodiji, u tradicionalnim plesovima, u nakitu, čipkarstvu te u jelima talijanskog podrijetla. Na sjeveru, značajan je kulturni sloj s mađarskim obilježjima, od kojih su neki starog panonskog podrijetla (poput elemenata nošnje, nakita, ornamenta, čizama i šarenih kožuha). Nadalje, seljaci su preuzimali niz kulturnih elemenata iz kulture viših društvenih slojeva: neki dijelovi nošnje, osobito stilska obilježja baroka, preneseni su u pokućstvu i u ornamentici, u lirskim pjesmama, motivima pripovijedanja, te u korištenju glazbenih instrumenata poput bajsa (Čapo Žmegač, Muraj, Vitez, Grbić i Belaj, 1998).

Ova raznolikost uvjetovala je razvoj triju prostornih modaliteta hrvatske tradicijske kulture, odnosno triju specifičnih regionalnih kultura: panonske, dinarske i jadranske. Granice ovih kulturno određenih prostora nisu strogo definirane. Na rubovima tih područja nastaju pojasevi miješanja nekoliko zona ili tradicijskih kultura. Na primjer, u dalmatinskom zaleđu, Gorskom kotaru, Žumberku i Banovini, susjedne kulturne zone se miješaju (Hrvatska.eu – Zemlja i ljudi, 2023). Uz panonsku, dinarsku i jadransku zonu, odnosno tradicijsku kulturu, Gavazzi (1978) i Ivančan (1996) navode i alpsku zonu.

4. FOLKLORNE ZONE HRVATSKE

Folklorne zone su: panonska, dinarska, jadranska i alpska. Svaka od njih ima svoje karakteristike te su nastale pod utjecajem drugih naroda. Razlikuju se po plesovima, načinima pjevanja, instrumentima, tematici, po načinu odijevanja i ostalo. Kao što je već spomenutu, u nekim područjima dolazi do miješanja dvije ili više folklorne zone te je vidljiv utjecaj druge tradicijske kulture. Folklorne zone imaju svoje specifičnosti po kojima su prepoznatljive jer se ne pojavljuju u ostalim zonama (Ivančan, 1996). Kako bi se uvidjele sličnosti i razlike, svaka zona će biti opisana te će uz svaku biti prikazane fotografija određene folklorne zone te fotografija notnog zapisa pjesme koja se pojavljuje u toj zoni.

4.1. *Panonska folklorna zona*

Prema Ivančanu (1996), panonska zona proteže se istočno od Zagreba te sjeverno od Save i Dunava, a ona obuhvaća Bilogoru, Posavinu, Turopolje, Slavoniju i Baranju. Često puta se ta granica pomiče južno te tako obuhvaća i područja Banovine, Pounja i Bosanske Posavine. To se može vidjeti i na karti koja prikazuje granice panonske zone (Slika 1). Uz granicu postoje i plesovi koji imaju miješane značajke. Karakteristike panonske zone miješaju se s karakteristikama dinarske i alpske zone.

Slika 1. Panonska folklorna zona (*Hrvatski folklor*¹)

Većina kola izvodi se uz pjesmu, a ponekad se i uz pjesmu pojavljuje i svirka. Kola su često zatvorena te mogu biti veća ili manja. Njihov broj ovisi o broju plesača, ali i karakteristikama plesne zone. Prema alpskoj zoni češća su manja kola. Plesači unutar kola vezani su tako što svaki plesač pruža ruku drugom od sebe. Češće su rukama povezani prema naprijed, a rjeđe prema nazad, odnosno iza pojasa susjednih plesača. Veoma rijetko se plesači drže za dolje ispružene ruke, a plesačice im stavljaju ruke na ramena. Razlog tomu je što u većini slučajeva nema isti broj muških i ženskih plesača. Nekada davno, posebno su se izvodila ženska i muška kola ili bi muškarci i žene bili odijeljeni ako je riječ o zajedničkom kolu. Kola se uglavnom izvode u smjeru kazaljke na satu te su pomaci mali. Samim time, plesni prostor sveden je na minimum. Titranje, odnosno drmanje, unutar kola može biti blaže ili oštrije te to ovisi o geografskom položaju. Oštriji titraj karakterističan je za Bačku, Baranju, Podravinu, slavonsku Podravinu, Prigorje i Bosansku Posavinu, a blaži titraj karakterističan je za veći dio Slavonije. Stihovi pjesama često govore o seoskim problemima, prilikama i neprilikama, o seoskim aktualnostima, svekrvama, punicama i ostalo (Ivančan, 1996).

¹ Dostupno na: <https://www.hrvatskifolklor.net/php/folklornezone.php>

O temama pjesama govore i Čapo Žmegač sa suradnicima (1998):

„Ujedno, tijekom izvođenja kola, svatko je mogao pjevanjem šaljivih stihova izraziti svoje osjećaje, obratiti se nekome od nazočnih, razotkriti nečiji nestašluk, narugati se suparnici, kritizirati nedavni događaj u selu. Pjevanjem se smjelo izreći i ono što je bilo nedopušteno običnim govorom“ (Čapo Žmegač i suradnici, 1998, str. 231).

Panonska zona obiluje mnogim prirodnim blagodatima. Geografski položaj i plodna zemlja osigurali su uzgoj kukuruza, lana, stoke, vinogradarstva, obradu zemlje i ostalo, što je ljudima bila inspiracija za mnoge pjesme. Tema vokalne glazbe mijenjala se tijekom životnog i godišnjeg ciklusa običaja. Svalina (2012) navodi razne običaje tijekom godine:

„Uoči prvog svibnja bio je običaj da djevojke idu u filipovčicu (Otok u Slavoniji), na Duhove selom su prolazile kraljice ili ljelje pjevajući kraljičke pjesme, (Otok, Drenje, Beravci, okolica Osijeka, Sombor, Subotica), uz obred paljenja krijesova djevojke su pjevale krijesne pjesme, a o Jurjevu pjevale su se ladarske pjesme. Za razliku od ostalih obrednih pjesama dodolske pjesme nisu vezane uz određeni datum u godini, nego su se izvodile u vrijeme velikih ljetnih suša kako bi se na taj način pokušalo prizvati kišu. U nekim šokačkim selima (npr. u Privlaci i Otoku pored Vinkovaca) bio je običaj da djevojke rano u zoru na Cvjetnicu obilaze selo i kite momcima bunare i ograde (đerme i tarabe) proljetnim cvijećem“ (Svalina, 2012, str. 4).

Za ovo područje karakteristično je i pojavljivanje solista ili solistice (počimalje) kojeg/koju prate ostali pjevači.

Prilikom izvođenja kola, rabe se različiti glazbeni instrumenti. U početku su to bili solistički instrumenti kao što su: dvojnice, gajde, dude, tambura samica i šargija. Nešto kasnije, formirali su se dueti: dude i violina, šargija i violina, dvije violine uz koje se mogao dodati i bubanj. Tamburaški sastavi javljaju se u 19. st. te se njima dodaju violina ili na sjeveru cimbale (Ivančan, 1996).

229. I JA JESAM POSAVAČKO DETE

Iz Hrastelnice

Umjereno brzo

I ja je-sam po-sa-vač-ko de-te, Po-sav-ka sem od gla -
ve do pe - te. Zvje - zdi - ce Da - ni - ce, ne za - la - zi
ra - no je Ra - no je ra - no je, zla - to mo - je.

I ja jesam posavačko dete,
Posavka sem od glave do pete. (2x)

Pripjev:

Zvezdice Danice, ne zalazi rano je
Rano je, rano je, zlato moje.

Pitaju me iz kojeg' sam sela?
Hrastelnice, golubice bela.

Selo moje, al' si na vidiku,
U tebi sam izabrala diku.

Što je sela oko Siska bela,
Hrastelnici nigde para nema.

(Pripjev dolazi iza svake kitice)

*Kazivač iz programa KUD-a "Sloga" iz Hrastelnice za 1991.g.
Zapisala Ljubica Šprišić iz Hrastelnice, 1991.g.
Notni zapis Marija Dokman, Sisak, 1995.g.*

Slika 2. Notni zapis pjesme „I ja jesam Posavačko dete“ (Hrvačić, 2000, str. 189)

Na fotografiji (Slika 2) se nalazi pjesma „I ja jesam Posavačko dete“ koja je zapisana u Hrastelnici 1991. godine. Tekst pjesme zapisala je Ljubica Šprišić, a notni zapis zapisala je Marija Dokman. Svaku strofu započinje počimalja, odnosno solistica, koju prate ostali pjevači.

4.2. *Dinarska folklorna zona*

Dinarska zona proteže se južno od Save i Dunava, a istočno od granice alpske i jadranske zone. Njezine granice možemo vidjeti i na karti (Slika 3). Isto tako, može se vidjeti kako dinarska zona većinom obuhvaća područje Gorske Hrvatske. Regije koje ovo područje obuhvaća su: Lika, Gorski kotar, dalmatinsko zaleđe, Banovina i Kordun.

Slika 3. Dinarska folklorna zona (*Hrvatski folklor*²)

Za ovo područje karakteristično je ojkanje. Ojkanje je poseban način pjevanja, a označavaju ga melodijski ukrasi i potresanje glasom na slog „oj“. Pojavljuje se kao uvod, umetak ili pripjev stihu, a izvodi se na otvorenom prostoru zbog snažnog i glasnog pjevanja. Pojavljuje se u raznim glazbenim oblicima, a to su rozgalice (Lika), ojkače (Banovina) te vojkavice i treskavice (dalmatinsko zaleđe). Ojkanje se pojavljuje u kraćim pjesmama u deseteračkim dvostisima. Uz ojkanje se izvodi i dulje pripovjedne pjesme koje se još nazivaju pjevanje iz knjige ili iz kape. Tako se još naziva, ne zbog toga kako bi čitao tekst pjesme, već zbog toga što mu pogled na knjigu ili kapu pomaže kako bi se usredotočio na redosljed stihova dužih pjesama. Pripovjedne pjesme su najčešće izvodili guslari. Oni su epske pjesme izvodili uz pratnju gusla te su te pjesme

² Dostupno na: <https://www.hrvatskifolklor.net/php/folklornezone.php>

izvodili improvizirajući. Diple su tipične za područje dalmatinskog zaleđa te Istre koje su najčešće svirali pastiri u osami. Ponekad su se svirale i na zabavama te prilikom izvođenja kola. U novije vrijeme pojavljuje se dijatonika, a najčešće se pojavljuje dvoglasno pjevanje na bas. Posebnost ovog načina pjevanja je ta što glasovi završavaju u intervalu čiste kvinte (Čapo Žmegač i sur., 1998).

Prema Ivančanu (1996), dinarska plesna zona obuhvaća elemente oštrog plesanja te obiluje starim plesnim tradicijama. Kola koja se pojavljuju u toj zoni su otvorena i zatvorena te ona mogu biti samo muška ili samo ženska, a nakon nekog vremena postala su i miješana. U kolu se ponekad izdvaja jedan i samostalan par te je to najviše vidljivo u plesovima kontinentalne Dalmacije. Osim izdvajanja jednog i samostalnog para, moguće je i izdvajanje više parova. Zbog toga se čak u Sinjskoj krajini i Poljicima kolo pretvorilo u parovno plesanje, što znači da svi plesači plešu u paru. Time se forma kola skoro potpuno izgubila, ali se zadržao naziv kola. Takav slučaj se dogodio i s kolom poskočicom koji se pojavljuje u okolnim mjestima Dubrovnika. Specifičnost kola je ta što ona nisu zbijena, već svi sudionici drže osobu do sebe. Držati se mogu rukama, mogu se držati za pojaseve, ramena i za pružene marame. Na taj način, plesači mogu imati veće horizontalne pomake i poskoke te samim time zauzimaju veći prostor tijekom plesanja. Poskoci su veoma snažni i visoki te se izvode s noge na nogu ili na istoj nozi po više njih, odnosno po više poskoka. Time se testira snaga i izdržljivost te sposobnost za budući bračni život. Samim time je istaknuta društvena funkcija kola. Prema naredbama koje je izvikivao kolovođa izmjenjivale su se plesne figure u kolu. Instrumentalne pratnje gotovo da i nema prilikom izvođenja kola te se zbog toga još i nazivaju nijema kola koja se izvode u šestodijelnom plesnom obrascu. Nijemo kolo se još naziva ličko, vrličko ili sinjsko kolo te je vrlo često popraćeno samo zveckanjem nakita i dubokim disanjem plesača. Veoma rijetko se kolo izvodi uz pratnju šargije ili bubnja. Uvodno kretanje često se izvodi uz pjesmu te kada započne poskakivanje, tada pjesma prestaje.

Na fotografiji (Slika 4) nalazi se primjer pjesme iz Like, a zapisana je 1957. godine u Trnovcu. Zapisao ju je Stjepan Stepanov prilikom svog boravka u Lici.

Trajanje: sekunda

Napjev

Tempo: M =

Ši-ro-ko je Dre-no-po-lje za pregle-da-ti,
na tom polju pod je-bla-nom le-pa dje-va spi.
Tu-dar ja-še mla-do mom-če, pa joj go-vo-ri:
"Dá-bro ju-tro, Dre-no-polj-ka, le-pa dje-voj-ka!" K. t.

Široko je Drenopolje za pregledati,
Na tom polju pod jablanom lepa djeva spi.
Tudar jaše mlado momče, pa joj govori:
"Dobro jutro, Drenopoljka, lepa djevojka!"
-Stan, počekaj, mlado momče, idem s tobom ja!
"Ne ćeš sa mnom, Drenopoljka, lepa djevojka!
Široko je Drenopolje za pregledati,
Visoka je crna gora, umoriš se ti!
Duboka je Drena voda, utopiš se ti!
Tamo jeste moja majka, ne voliš je ti!"
-Prehodić ću Drenopolje cveće birajuć,
Prehodić ću crnu goru sve prebijajuć,
Preplivat ću Drenu vodu boga moleći,
Ugodit ću tvojoj majci, tebe ljubeći!

Slika 4. Notni zapis pjesme iz Like (Stepanov, 1959., str. 161, 162)

4.3. *Jadranska folklorna zona*

Jadranska zona proteže se cijelom obalom Jadranskog mora te obuhvaća Istru i otoke hrvatske obale (Slika 5). Treba se izdvojiti Zadarsko i Šibensko primorje i otoke koji većinom sadrže dinarske elemente. Isto tako, jadranski se elementi pojavljuju u sjevernom dijelu Like i u zaleđu poluotoka Pelješca (Ivančan, 1996).

Slika 5. Jadranska folklorna zona (*Hrvatski folklor*³)

Na ovom području pojavljuju se dvije vrste plesova koji su određeni prostornim oblikom. Jedan od njih je plesanje u parovima koji nisu ravnomjerno raspoređeni po kružnici. Takvo plesanje obuhvaća razne figure tanaca koji se pojavljuju na raznim mjestima jadranske zone. Prilikom plesanja, parovi nisu uvijek vezani već se ponekad odvajaju i plešu jedan nasuprot drugog. Drugi oblik je taj da se u jednoj liniji nalaze žene, a u drugu muškarci. Te linije se nalaze jedna nasuprot drugoj te se one mogu približavati i udaljavati. Uz to, mogu se i mijenjati partneri na način da te linije prolaze jedna kroz drugu te se može promijeniti i položaj linija. Smjer kretanja sastoji se od tri etape, a to su: kretanje u jednom smjeru, obrnuto kretanje i vraćanje u početni smjer. Za promjenu smjera zadužen je kolovođa, odnosno prvi plesač te je ples gotov kada se

³ Dostupno na: <https://www.hrvatskifolklor.net/php/folklornezone.php>

sve figure izvedu tri puta. Pojedini parovi i pojedinac mogu se okretati oko svoje osi, a pojedinac se još može kretati po plesnom prostoru. O kvaliteti plesača ovisi intenzivno okretanje pojedinca te živo prebiranje nogama pri plesu (Ivančan, 1996).

Za Dalmaciju je specifična klapska pjesma koja se izvodi uz pratnju gitara, mandolina ili većih sastava mandolinista. Klapu sačinjava manja skupina pjevača, točnije od pet do osam njih. U dalmatinskim selima izvodili su se plesovi koji su bili popraćeni omanjim gudačkim glazbalom s trima žicama, a to je lira. Najčešći ples koji se izvodi uz liru je linđo ili poskočica. Svirač lire prilikom sviranja sjedi te udara nogom od pod, a kolovođa izvikuje zapovjedi te tako plesači mijenjaju plesne figure. Na Korčuli se pleše moreška, a to je starinska viteška igra koja se izvodi uz pomoć mačeva. Moreška se izvodi uz pratnju mišnjica i bubnja te im se na kraju pridružuju djevojke s kojima plešu tanac (Čapo Žmegač i sur., 1998). Ivančan (1996) smatra kako se uvođenjem mišnjice i lijerice ostvarilo ubrzanje plesa.

Istra i Kvarner su specifični po načinu pjevanja te po glazbalima. Najistaknutija je istarska ljestvica u kojoj se uzastopno izmjenjuju polustepen i cijeli stepen, a sastoji se od kromatskih tonskih nizova. Što se tiče instrumenata, najpoznatije su sopile ili rožnice. Radi se o puhačkom glazbalu s dvostrukim jezičkom koji ima veoma prodoran i oporan zvuk. Kako bi se stvorilo dvoglasje, koriste se dvije sopile različitih veličina. Prilikom pjevanja pojavljuju se pripjevi na neutralne slogove kao što su „tani, nani, nani, nena“ te ponekad proizvode instrumentalnu melodiju te i njima oponašaju zvuk sopile. Takav zvuk se još naziva i tarankanje te se vrlo često uz pratnju zvuka znalo i zaplesati (zabalati, zatancati). Uz pratnju sopila, plesale su se mnoge različite vrste baluna i tanca (Čapo Žmegač i sur., 1998). Balun je istarski narodni ples koji se pleše u paru i to u četiri plesne figure, a to su šetat, prebirat, valcat i vrtet (Ethno, 2024).

U Istri se nije uvijek plesalo uz sopile te se one ne pojavljuju u cijeloj regiji, a o tome govore i autori Etnografije: svagdan i blagdan hrvatskoga puka:

„U Istri se u prošlosti često plesalo i uz mih, drveni puhački instrument s mješinom koji je inače rasprostranjen i u dinarskom području, a bio je poznat i na Kvarnerskim otocima. U središnjoj i sjevernoj Istri plesove ne prate sopile, nego mješoviti instrumentalni sastav, tzv. gunjci (po prevlasti gudačkih glazbala srodni gucima iz središnje i sjeverozapadne Hrvatske). Gunjci sviraju violinu (vijulin), bas (bajs) i klarinet, a u novije vrijeme pridružuje im se i harmonika (trieštinka ili harmonika na botune) koja je u ovdašnjoj glazbenoj praksi nazočna i kao solističko glazbalo“ (Čapo Žmegač i sur., 1998, str. 241).

Na fotografiji (Slika 6) može se vidjeti primjer dalmatinske narodne pjesme, a pjesma se zove „Zaspalo je siročće“.

ZASPALO JE SIROČĆE

dalmatinska narodna
obrađa: Joško Čaleta

The musical score is written for four voices: Tenor 1, Tenor 2, Baritone 1, and Bass 2. It is in the key of B-flat major and common time (C). The score is divided into three systems, each starting with a measure number (8, 3, and 5). The lyrics are provided in four parts, corresponding to the four voices. The first system contains the first line of lyrics, the second system the second line, and the third system the third line. The lyrics are as follows:

1. Za spa lo je si ro čće i sprid tu đih dvo ra,
 2. Do đı, do đı, o čće moj, mrk la noć se spre ma,
 3. Si noć su je od ve li ni ki cr ni ju di,
 4. Za spa lo je si ro čće is pod jo rgo va na,

ru či ca ma do zi va pri ko si njeg mo ra,
 na še mi le maj či ce još nam do ma ne ma,
 ti ho su joj pi va li da se ne pro bu di,
 nje ga će pro bu di ti zo ra su dnjeg da na,

ru či ca ma do zi va pri ko si njeg mo ra.
 na še mi le maj či ce još nam do ma ne ma.
 ti ho su joj pi va li da se ne pro bu di.
 nje ga će pro bu di ti zo ra su dnjeg da na.

Slika 6. Pjesma jadranske folklorne zone (Priručnik za učenje tradicijskog (klapskog) pjevanja i kurikulum, 2023, str. 95)

4.4. *Alpska folklorna zona*

Alpska zona (Slika 7) obuhvaća prostor Istre, Gorskog kotara, Prigorja, Hrvatsko zagorje, Međimurje te dio Podravine. Vidljivi su i utjecaji alpske zone u Kalniku, Pokuplju, Bilogori, Banovini, Moslavini i Turopolju (Ivančan, 1996).

Slika 7. Alpska folklorna zona (*Hrvatski folklor*⁴)

Plesovi u paru su u ovoj zoni veoma česti te su oni najčešće ravnomjerno raspoređeni, tvoreći kružnicu. Prilikom plesanja, partneri ne trebaju nužno biti vezani jedan uz drugog već se prilikom izvođenja pojedinih plesnih figura mogu razdvojiti. Partneri se gotovo uvijek nalaze jedan nasuprot drugom te to možemo vidjeti u mnogim plesovima, kao što su grizlica (podravski ples) i balon (istarski ples). Gotovo se u svim folklornim zonama pleše u smjeru kazaljke na satu, ali to nije specifično i za alpsku zonu. Ovdje parovi plešu u smjeru koji je obrnut smjeru kazaljke na satu. Moguće da je takav način plesanja preuzet od salonskih građanskih plesova jer se u visokom društvu tako plesalo. Polke i valceri su nastali u alpskoj zoni te su mogli poprimiti utjecaj seoskih plesova kao što je ländler (ples rasprostranjen na području Bavarije, Austrije i Švicarske) (Ivančan, 1996; Classical Musik, 2016). Značajna je i

⁴ Dostupno na: <https://www.hrvatskifolklor.net/php/folklornezone.php>

uloga zapovjednika plesa koji se naziva „Tanzherr“ ili „Tanzordner“. On se nalazio u sredini plesnog prostora te je stajao ili je plesao sa štapom u ruci. Vrijednost plesača očitovala se, kao i u jadranskoj folklornoj zoni, u intenzivnoj vrtnji plesača (Ivančan, 1996).

Što se tiče Podravine i Međimurja, za ova područja karakteristični su jednoglasni napjevi, neovisno o broju izvođača. Međimurska melodija zasniva se na srednjovjekovnim, crkvenim tonskim načinima te je česta upotreba mola i pentatonike. Samim time se stvara smiren, sjetan, ali i tužan ugođaj koji nam daje jedan starinski prizvuk međimurskim napjevima. Slično kao i u panonskoj zoni, tematika pjesama je njihov zavičaj, čežnja za zavičajem, ljubav, život i povijest Međimurja i ostalo. Glazbala koja se ovdje pojavljuju su: bordunska citra, cimbal i violina, a početkom 30-ih godina pojavljuju se i tamburaši. Kao što je već napisano, za ovo područje karakteristično je plesanje u paru, ali se ponekad izvodi i kolo. U Podravini se zadržalo starije tradicijsko izvođenja kola jer je ples popraćen pjevanjem baladnih stihova, dok se u Međimurju plesalo kolo u određeno doba godine te su imala obredni karakter (Čapo Žmegač i sur., 1998).

Ivančan (1996) navodi kako su za ovo područje karakteristični gudački sastavi uz koje se dodaju puhački instrumenti, harmonika i cimbal, što je specifično za sjeveroistočni dio Hrvatske. Vidljiva je sklonost i prema puhaćim istarskim instrumentima poput miha, vidalice, šurle, roženice, zagorske žvegllice i strančice. Navodi i stara obredna kola; uskrсна, jurjevska i ivanjska te se uz izvođenje kola pleše i pjeva.

Dober večer z mega srca ružica

Medimurje

Do - ber ve - čer zme - ga sr - ca ru - ži - ca, vu pol no - či
Za to vo - ljo na - vek bum ot - pi - ra - la, dok bum ži - va
Ti si me - ni po sre - di - ni sr - če - ca, kak čr - le - ni
A - ko la - žem ne - đaj mi Bog ži - ve - ti, dok ne vum - rem

6

ot - pi - raj mi sa vra - ta. - Do - ber ve - čer zme - ga zme - ga sr - ca
ste - bom se bum šti - ma - la. Za to vo - ljo na - vek va - vek bum ot -
ja - bo - ki je koš - či - ca. Ti si me - ni po sre po sre - di - ni
ne - mrem te o - sta - vi - ti. A - ko la - žem ne - đaj ne - đaj mi Bog

12

ru - ži - ca, vu pol no - či ot - pi - raj mi sa vra - ta.
pi - ra - la, dok bum ži - va ste - bom se bum šti - ma - la.
sr - če - ca, kak čr - le - ni ja - bo - ki je koš - či - ca.
ži - ve - ti, dok ne vum - rem ne - mrem te o - sta - vi - ti.

Slika 8. Notni zapis pjesme „Dober večer z mega srca ružica“ (Digitalna platforma Izzi, 2019)

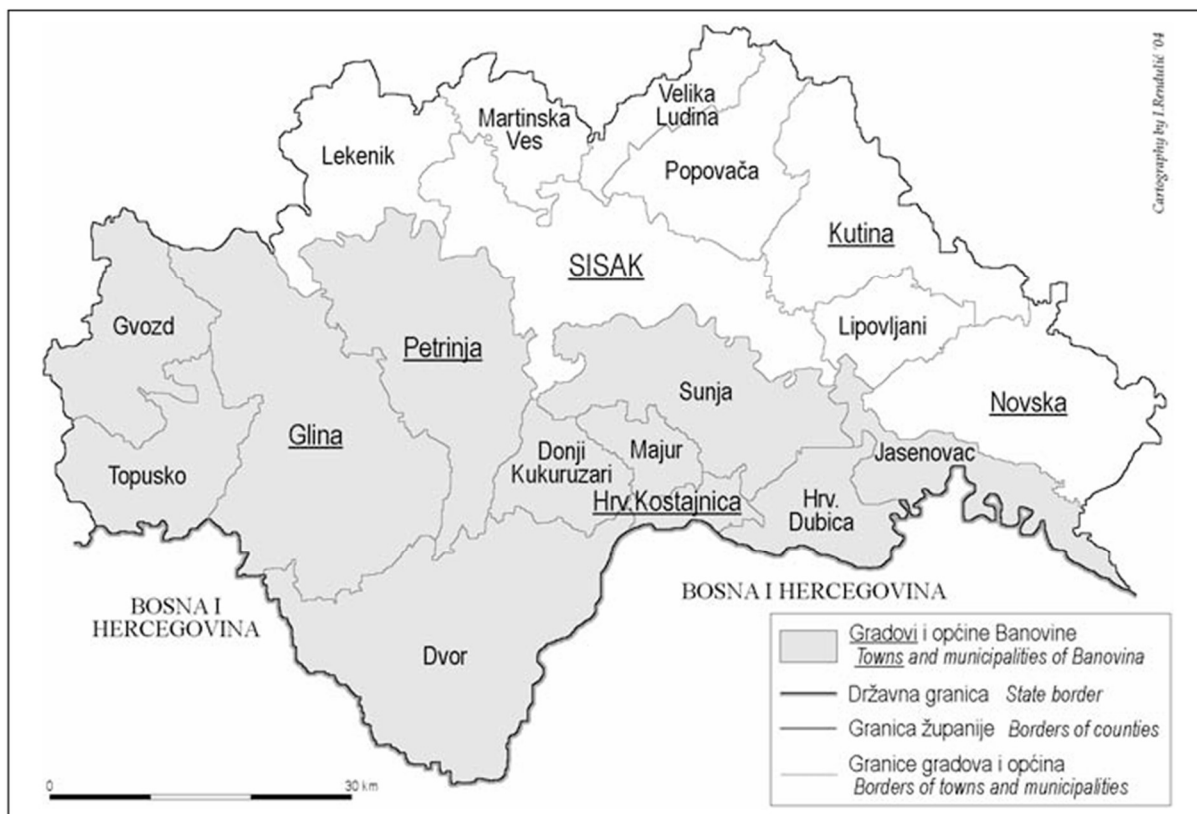
5. BANOVINI

Banovina (Slika 9) se nalazi u Sisačko-moslavačkoj županiji te obuhvaća prostor koji se nalazi jugozapadno od Siska. Ona je jedna od povijesnih pokrajina Republike Hrvatske te je bila dio Vojne krajine. Nalazi se na rubu Panonske nizine, prema sjeveru i sjeverozapadu granicu čine rijeke Sava i Kupa te Glina, a na južnom i jugoistočnom dijelu granicu čini rijeka Una koja se nalazi uz samu državnu granicu Bosne i Hercegovine. Može se primijetiti kako Banovini pripadaju i pojedina područja Grada Siska, točnije ona područja koja se nalaze s desne strane riječnog toka Kupe. Veći dio površine ovog prostora je pod šumom, a što se tiče poljoprivrede, razvijen je uzgoj krumpira, povrća, žitarica, voća, goveda i svinja te se u novije vrijeme potiče vinogradarstvo, lov i ribolov (Hrvatska enciklopedija, 2024).

Prostor Banovine je od 1704. pa sve do ukidanja Vojne krajine 1881. bio pod neposrednom upravom hrvatskog bana te je po tome i Banovina dobila ime. Zbog istog tog razloga, mnoga su nasilja u sebi sadržavala naziv „Banska“ i „Banovac“. Među stanovništvom Banovine, prisutna je i zavičajna pripadnost te ljudi za sebe rado govore da su Banovci, odnosno Banovke. Mates (2004) u svome radu govori o pojavi novog naziva za Banovinu, a to je Banija te o mogućem razlogu promjene imena:

„Međutim, u drugoj polovici tridesetih godina prošlog stoljeća te tijekom II. svjetskog rata javlja se novi naziv Banija koji polako potiskuje stariji naziv Banovina. Treba naglasiti kako su se u to vrijeme i teritorijalne jedinice ondašnje Jugoslavije nazivale banovine (npr. Savska banovina, Primorska banovina i sl.). Uoči II. svjetskog rata stvorena je i Banovina Hrvatska. Moguće je da se mlađim i kraćim nazivom Banija željelo izbjeći mogućnost preklapanja s nazivima većih upravno-teritorijalnih jedinica premda su na promjenu naziva mogli utjecati i neki drugi razlozi“ (Mates, 2004, str. 48).

Devedesetih godina se ponovno vraća naziv Banovina te on ostaje sve do danas. Banovinu sačinjavaju tri gradska (Petrinja, Glina, Hrvatska Kostajnica) i osam općinskih područja (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Majur, Sunja i Topusko) (Mates, 2004). Petrinja je glavno gradsko i gospodarsko središte ovog područja koje ima 12 963 stanovnika (Popis stanovništva, kućanstva i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine).

Slika 9. Kartografski prikaz Banovine (Mates, 2004, str. 49)

6. FOLKORNI ELEMENTI BANOVINE

Prostor Banovine je specifičan po tome što je vidljiv utjecaj više folklornih zona, a to su dinarska, panonska i alpska zona. To se može primijetiti iz analize više koreografija toga kraja. To uključuje plesove, pjesme, instrumente i nošnje kulturno umjetničkih društava iz Bobovca, Bresta Pokupskog, Divuše, Donje Budičine, Gline, Gornjeg Viduševca, Graberja, Grede Sunjske, Hrastovice, Hrvatskog Čuntića, Hrvatske Dubice, Jabukovca, Košutarice, Majura, Sela i Selišta Kostajničkog.

6.1. Tradicijski plesovi

Plesovi koji pripadaju dinarskoj zoni, a kojoj pripada Banovina, su: otvorena i zatvorena kola, muška kola, ženska kola, miješana kola i plesanje u paru koje se i dalje smatralo kolom. Kola nisu zbijena već svi plesači drže osobu do sebe, a mogu se držati rukama, za pojaseve, ramena i za pružene marame. Takav način držanja omogućuje plesačima veće horizontalne pomake, a poskoci su veoma snažni i visoki. Kolovođa je izvikivao naredbe kojima bi se mijenjale plesne figure u kolu (Ivančan, 1996).

Hrnčević (2023) navodi djevojačka i mješovita kola, plesove u paru te plesove u trojkama, dok Ivančan (1986) spominje razna biračka kola, kola, djevojačka i muška kola te sitna i brza kola.

S obzirom da Banovina sadrži i karakteristike panonske folklorne zone, spomenut će se plesovi koji pripadaju ovoj zoni. To su zatvorena kola koja mogu biti veća ili manja. Smjer kretanja kola jednak je smjeru kazaljki na satu, plesači su povezani na način da primaju ruku drugom od sebe i to prema naprijed, pomaci su mali, a titranje može biti blaže ili oštrije (Ivančan, 1996).

Na području Banovine, vidljiv je i utjecaj alpske zone. U ovoj zoni, najčešće je plesanje u paru, a parovi svojim položajem tvore kružnicu. Jedna od karakteristika plesa ovog područja je ta što plesači plešu suprotno od smjera kazaljki na satu (Ivančan, 1996).

Analizirajući šesnaest koreografija ovog kraja s 51. Međunarodne smotre folklor (2017)⁵, čije su videa postavili Dušan Mišić (2018) i Međunarodna smotra folklor MSF (2017), mogu se

⁵ KUD „Seljačka sloga“, Bobovac. Dostupno na: https://youtu.be/02bRIUQzx34?si=a3kDa4_YxQh0Vx3Y
KUD "Brest", Brest Pokupski, Petrinja. Dostupno na: <https://youtu.be/Ls8rj6w1AfU?si=R0bkpU3ERdaBG-IR>
KUD "Pounjski pleter", Divuša – Dvor. Dostupno na: <https://youtu.be/gQS8P30or8c?si=1kXxypoYGxRBPe22>
KUD "Budičina", Donja Budičina. Dostupno na: https://youtu.be/7xkTXYG9Zlw?si=DijlpgXyuTK_5Lnt

uočiti sljedeći elementi Kola su uglavnom mješovita i zatvorena, dok se otvorena kola pojavljuju jedino prilikom spajanja polukruga u krug. Pojavljuju se: šetana kola, pjevana kola, kolo Okreni se, biračko kolo, drmeš, ples u paru, ples pokleknica, pleteno kolo, dućec i polka. Ruke se nalaze prema naprijed u sljedećim plesovima, a to su: šetana kola („Oj Bobovac“, „Igraj kolo tijo, tijo, javore“, „Kamen moste, ne leljaj se“), kolo Okreni se (osim u Selima), kolo uz pjesme „Čija je ono livada“, „Ljubio sam seke dvije“, „Smilje Mara kraj jezera brala“, „Udade se lijepa Mara“, „Snijeg pada, neven vene“, pjevana kola („Rala, oja, rala“, „Moja žena vragu domišljena“, „Oj jabuko crveniko“) i pleteno kolo („Kad je mene moj volio, svečera je dolazio“). Takav način držanja karakterističan je za panonsku zonu te se pojavljuje gotovo u svim krajevima Banovine. Ovakav način držanja ne pojavljuje se samo u Gornjem Viduševcu, Graberju, Hrvatskom Čuntiću i Selima. Prilikom izvođenja drmeša i bečarskog kola te pjevanog kola „Oj garava, šteta što si tako mala“ u Gornjem Viduševcu, ruke se nalaze iza. U nekim dijelovima Banovine, plesači stavljaju ruke na ramena osobi do sebe. To se može primijetiti u Graberju (ples pokleknica) i u Hrvatskom Čuntiću (pjevano kolo „Oženi se lud – mlad“ i „Oj javore zelen bore“). Plesači su nekim plesovima povezani na način da rukama drže osobu do sebe. Ovakav način držanja prisutan je u Gornjem Viduševcu (biračko kolo „Ajde dvoje da šetaju“), u Graberju (kolo „Oj Ivane Zrinjanine“) i u Gredi Sunjskoj (dućec). Ova dva načina držanja specifična su za dinarsku folklornu zonu. Brzina kola često se izmjenjuje. Gotovo sva kola započinju „laganim“ korakom te dolaskom refrena, dolazi do ubrzavanja. Kola su uglavnom velika, ali ponekad se formiraju i manja kola koja se sastoje od dva ili tri para plesača. Smjer plesanja u većini plesova je jednak smjeru kazaljki na satu. Pojavljuje se i izmjena smjera kretanja prilikom plesanja. Prvo se plesači kreću u smjeru kazaljke na satu, zatim obrnuto od smjera kazaljke na satu te se ponovno vraćaju na početni smjer. To se vidi prilikom izvođenja *drmeša* u Divuši, Hrvatskoj Dubici, Jabukovcu, Selištu Kostajničkom te prilikom izvođenja *bečarskog kola* u Glini. Jedino u Graberju postoji primjer plesa koji se izvodi suprotno od

HAKUD "Glinska tamburica", Glina. Dostupno na: https://youtu.be/OKESsi9nmdY?si=ggwsXe_69nVsarxp
KUD "Viduševac", Gornji Viduševac. Dostupno na: <https://youtu.be/f6KsnuLdSDI?si=EG9R2SGjH4ZcSLVZ>
KUD "Seljačka sloga", Graberje. Dostupno na: <https://youtu.be/P1xAVbpnTtM?si=afExyKrrWnALKyFX>
KUD "Seljačka sloga", Greda Sunjska. Dostupno na: https://youtu.be/wbjiU8KI_tU?si=vnUsh5-VH6toQeq3
KUD „Hrastovička gora“, Hrastovica. Dostupno na: <https://youtu.be/BD4nfscvk3U?si=mL7QcyZqv-1WF5BB>
KUD „Jeka“, Hrvatska Dubica. Dostupno na: <https://youtu.be/UogJyDecHMg?si=4ogJuUIEOxCtxR9B>
KUD „Čuntićanka“, Hrvatski Čuntić. Dostupno na: <https://youtu.be/X6Ig-VLzY8E?si=zy81P9qSADA-vY5E>
KUD "Zvuci Banije", Jabukovac. Dostupno na: https://youtu.be/dRRCrfCPk_w?si=akkiwmGzPi8AcgrN
KUD "Košutarica", Košutarica. Dostupno na: <https://youtu.be/XH1zzK5h6-Y?si=nUUM8EusNwQMdlc4>
KUD „Sloga“, Majur. Dostupno na: <https://youtu.be/O7yFVZ8J5u0?si=Dmqdl3Hnd1FLXAGA>
HKUD "Radost", Sela, Sisak. Dostupno na: https://youtu.be/ZYCqHKeWjf0?si=-VtRA_hNq0JJknOG
KUD „Selište Kostajničko“, Selište Kostajničko. Dostupno na: <https://youtu.be/MkSf-UeJf-g?si=x9UU4cAhaxkl29qG>

smjera kazaljki na satu, a to je ples *pokleknica*. Taj ples je poseban i po tome što se poskoci odvijaju samo na jednoj nozi, a to je lijeva noga. Nakon nekoliko poskoka, plesači pokleknju te nastavljaju ples. Prilikom izvođenja *šetanog kola*, koraci su često puta naglašeni. *Dučec* je prepoznatljiv po tome što se pleše na mjestu, a karakteriziraju ga visoki i naglašeni poskoci. Plesovi u paru, kao i polka, izvode se na način da muškarac drži ženu za bokove, a ona njega za ramena.

U pjesmama i plesovima Banovine vidljiv utjecaj sve tri folklorne zone. Ponajviše se vidi utjecaj panonske i dinarske zone. Utjecaj panonske zone odražava se u načinu držanja plesača, u načinu plesanja, zatim u vrsti kola (zatvoreno) te u smjeru kretanja kola. Karakteristike dinarske zone očituju se u načinu držanja plesača, u načinu plesanja, u vrsti kola (zatvoreno, otvoreno, mješovito) te u formiranju kola. Utjecaj alpske zone vidljiv je u Graberju u kojem je prisutan obrnuti smjer kretanja kola.

Hrvačić (2000) u svojoj knjizi navodi primjere pjesama uz koje se plešu razna kola (mješovita i ženska kola), poskočice, drmeš te plesovi u paru, kao što su polka i valcer. Pjesme za žensko kolo koja je zapisana u Dubici (Slika 10) primjer pjesme za poskočicu koja je zapisana u Petrinji (Slika 11), a primjer pjesme za polku koja je zapisana u Petrinji (Slika 12), primjer pjesme za valcer koja je zapisana u Sunjskoj Gredi (Slika 13) te notni zapis drmeša koji je zapisan u Pokuplju (Slika 14).

249. U ŽENSKOM KOLU
Iz Dubice

Larghetto $\text{♩} = 60$

Jedni: *Drugi:*

mf *f* *mf* *f*

Za - re - koh se, za - te - koh se. Za - re - koh se, za - te - koh se.

Zarekoh se, zatekoh se,
Da se neću udavati,
Za malena, za golemna,
Već za onog osriednjega.
Nastadoše zla vremena;
A ja ode za malena;
Steko muža kolik puža:
Poslah njega za kozarna;
Svi kozari dojaviše,
A moj mali zapanuo
U koziju stopetinu,
Uzeh njega za ručicu,
Metnuh njega u pregaču,

Donese ga kući k vatri,
Vrghoh njega na ognjište;
Puče iskra ožeže ga.
"Jao ženo, ožeže me?"
Metnu njega na policu,
Skoči mačka ogrebe ga.
"Jao ženo, ogrebe me!"
Metnu njega na bunjište,
Dodje vrana, odnese ga.
Ujaj! Ujaj! Vranetino!
Nije tvoja piletina,
Već je moja mužetina,

(iz moje zbirke tekstova)

Slika 10. U ženskom kolu (Hrvačić, 2000, str. 213)

327. POSKOČICA
Iz Petrinje

Allegro ma non troppo $\text{♩} = 112$

Pripjev

f *mf* *mf* *mf* *mf*

Ja sam mla - da bir - ta - ši - ca. Se - dam tje - dan
da - na bir - ta - ši - ca, se - dam tje - dan da - na bir - ta - ši - ca.

Ja sam mlada birtašica,
Sedam tje-dan dana birtašica.
Na onome vel'kom bregu,
Sedam tje-dan dana vel'kom bregu.*)
Točila sam rujno vino,
K men' dolaze tri snašice
Popile su tri hobljice,
Nisu htiele plačovati!
A ja odoh na lužbicu,

Dobro jutro gospon suclac;
Ja sam mieda birtašica
Na onome vel'kom bregu,
Točila sam rujno vino,
K men dolaze tri snašice,
Popile su tri hobljice,
Nisu htiele plačovati.**)
(svršetak manjka.)
(iz moje zbirke tekstova.)

Franjo Kuhar: Knjiga III., 1880.g.

Slika 11. Poskočica (Hrvačić, 2000, str. 293)

199. ŠTEFOMIR
Iz Petrinje

Polka

Pe-tri-nja je lije-pi grad u njem i - ma vi - no - grad
u kom sa - da vla - da mir a zo - ve se Šte - fo -
mir, ta ra - ra brum - sta - ra ta ra - ra bum - sta - ra
ta ra - ra brum - sta - ra ta ra - ra bum - sta - ra

A kad grožđe dozori u njemu se sve ori
kao da se stavi pir to je pravi Štefomir, ta ra ra
bumsta ra itd.

A rumene curice šarene im suknjice (beračice, seljanke)
zrelo grožđe beru sad spravljaju ga u burad, ta ra ra
bumsta ra --

Dečki šale zbijaju zrelo grožđe zbiraju
te iz grožđa tišću sok da bu pravi vinotok, ta ra ra
bumsta ra - -

A u bašči jaganjci u kuhinji pohanci
za družbu se spremaju a stari popevaju: ta ra ra
bumsta ra - -

Još veselju nije kraj dok si' ne reče daj pucaj
nek se slavi, ori hir to je pravi Štefomir, ta ra ra
bumsta ra - -

A gospodar svega tog vinograda bogatog
popularni 'stric' mio Bog neka ga živio, ta ra ra
bumsta ra - -

M. Grčić: "PETRINSKA PJEŠMARICA", Zagreb, 1935. g.

Slika 12. Štefomir (Hrvačić, 2000, str. 163)

344. KAD SAM JA BILA PETNAJST LET
Iz Sunjske Grede

Valcer

Kad sam ja bi - la pet - najst let, I - ma - la
Sta - la me maj - ka ka - ra - ti, Ja sam se
sam dra - ga - na pet. O maj - ko, maj - či -
sta - la pla - ka - ti.
ce vi - še ni - ko - ga, koj me je žar - ko
lju - bi - o, taj me je sad o - sta - vi - o.

Kad sam ja bila petnajst let,
Imala sam dragana pet.
Stala me majka karati,
Ja sam se stala plakati.

Priljev:
O majko, majčice -
više nikogal!
Koj me je žarko ljubilo,
Taj me je sad ostavio.

Kad sam ja bila šesnaest let,
Zvali su me ružin cvet.
Stala me majka karati,
Ja sam se stala plakati.

O majko, majčice...

Kad sam bila sedamnaest let,
Došiel je mali sin na svet.
Stala me majka karati,
Ja sam se stala plakati.

O majko, majčice...

Iz programa KUD-a "Seljačka sloga" iz Sunjske Grede za 1991.g.
Notni zapis Marija Dokman, Sisak.

Slika 13. Kad sam ja bila petnajst let (Hrvačić, 2000, str. 305)

Smiljka Ećimović-Žganjer: "IZBOR MELODIJA NARODNIH PLESOVA JUGOSLAVIJE"
Zagreb, 1979.g.

Slika 14. Pokupski svatovski drmeš (Hrvačić, 2000, str. 299)

6.2. Tradicijsko pjevanje

Analiza koreografija različitih krajeva pod utjecajem je sve tri zone: panonske, alpske i dinarske. Za panonsku zonu specifično je to što jedna osoba, točnije počimalja, započinje pjesmu, a ostali je pjevači prate. To se može čuti i na području Banovine u sljedećim mjestima: u Brestu Pokupskom, Glini, Graberju, Hrastovici, Hrvatskoj Dubici, Jabukovcu i Selima. Dinarska zona specifična je po načinu pjevanja, a to je ojkanje. U Banovini je takav način pjevanja poznatiji kao ojkače. Ojkače se u Banovini pojavljuju najviše prema južnom dijelu, točnije prema granici s Bosnom i Hercegovinom. Pojavljuju se u Bobovcu, Divuši, Jabukovcu, Majuru te Selištu Kostajničkom. Isto tako, pojavljuju se i dvoglasni napjevi koji su specifični za ovu zonu. Za alpsku zonu specifični su jednoglasni napjevi, a izvode se u Hrastovici i Hrvatskoj Dubici.

U knjizi „Narodne pjesme, plesovi i običaji Posavine, Donjeg Pokuplja i susjednih krajeva“ čije je pjesme sakupio Hrvačić (2000), uočava se tematika pjesama o sretnim i nesretnim ljubavima (Slika 15), o ljubavi prema zavičaju (Slika 16), o svakodnevnom životu, o radovima u vinogradu, polju i ostalo (Slika 17), o narodnim vjerovanjima, o običajima za blagdane, o udaji

i vjenčanju (Slika 18), o vjerskim običajima (Slika 19) i ostalo. Mnoge pjesme pojavljuju se u različitim krajevima s raznim varijantama, i to ne samo u Banovini, već u cijeloj Hrvatskoj.

7. GDJE JE DRAGI LIEPO JE
Hrvatska iz Petrinje

Andante $\text{♩} = 46$

Lepo moje bele hiže,
Gde moj dragi liste piše,
Nit piše nit spisuje,
Već za dragom uzdisuje.

Lepo moje oštarije,
Gde moj dragi vino pije,
Nit on pje nit napija,
Već za dragom uzdisuje.*

Franjo Kuhalić: Knjiga 1., 1878. g.

Slika 15. Gdje je dragi liepo je (Hrvačić, 2000, str. 11)

205. POD ONOM LIPOM STAROM
Iz Petrinje

Moderato

Pod njezinim sam hladom o j snove snivo ja,
ah kako ljepi bjehu mileni snovi ti;
ta cijelog ću se vijeka tih snova sjećati.

Još i sad lipa miri na istom mjestu tom
još i sada je mila i draga srcu mom;
jer kad pored nje prodem, glas mi se pričuje
kan da me lipa sama k sebi primamljuje.

Melodija polječe iz zbirke F. Schuberta,
ali je popijevka od davnine u Petrinji udomačena

Millvoj Grgić "PETRINJSKE PJESMARICE", 1935. g

Slika 16. Pod onom lipom starom (Hrvačić, 2000, str. 167)

79. ŽITO ŽELE PRELIJEPE DJEVOJKE
Iz Sunjske Grede

Largo

(Hej) ži - to že - le pre - lije - pe dje - voj - ke, ži - to že - le,
ži - tu go - vo - ri - le; ži - to že - le, ži - tu go - vo - ri - l(e).

Hej, žito žele prelijepe djevojke,
žito žele, žitu govornice,
žito žele, žitu govornice:

Hej, mi te žele, ali te ne jele,
nit kod oca nit kod stare majke,
već te jele u svog dragog dvoru.

Vinko Žganec i Nada Sremec: "HRVATSKE NARODNE PJSME I PLESovi",
svezak I., Zagreb 1951.g.

Slika 17. Žito žele prelijepe djevojke (Hrvačić, 2000, str. 74)

113. IDE JESEN, IDU LUDI DANI

"Na mestu" ♩ = 80

I - de je - sen, i - du lu - di
da - ni, (Oj,) i - de je - sen, i - du lu - di
da - ni, (A - la oj de - voj - kol)

Ide jesen, idu ludi dani,
moja mati stala ludovati
da će mene k jeseni udati.
"Što š me, majko, udavati mladu,
mene mladu tude majke dati!
Tuđa majka požaleti neće,
rano budi, kasno ležom nudi."

Stjepan Stepanov: "NARODNE PJSME DONJE LETINE",
časopis "NARODNA UMJETNOST", 1964-1966 g.

Slika 18. Ide jesen, idu ludi dani (Hrvačić, 2000, str. 98)

167. NA SALAŠU
Iz Petrinje

1. Na sa - la - šu kod Be - tle - ma, ta - mo -
2. Kod Be - tle - ma lju - ta zi - ma, nek po -
pa - še do - sta i - ma, ta - mo ov - ce
ne - se ko - šta i - ma, po - ne - si Pe - tre
te - raj - mo, kod Be - tle - ma se - daj mo!
šer - be - ta i - ću - tu - ru ber - me - ta.

Na salašu kraj Betlema, tamo paše dosta ima,
tamo ovce tjerajmo, kraj Betlema sjedajmo!
Kod Betlema ljuta zima, nek ponese ko šta ima
ponesi Petre, šerbeta i čuturu bembeta.
Oj Nikola i Mihalje, teraj ovce s brda dalje,
pa odem k Betlemu da dječice darujemo.
Oj ti hvo bradati, ponese soli i masti
ponese svoje torbice i četiri punice.
Vatru ćemo naložiti, pokraj nje se položiti,
premda vlača ljuta zima a odjeće neimamo.
A ti Miško, ajde friško, pa naberi dosta drva,
pa dojavi Jurici u tanke košulice (nek ponese frulice).
A ti Mato, vrati ovce, pa pristavi k vatri loncet
Pazi dobro Filipe, da lonci ne pokipe!

Slika 19. Na salašu (Hrvačić, 2000, str. 138)

6.3. Tradicijski instrumenti

Ivančan (1986) navodi kako su u Javoranju dolazili svirači te domaći bubnjari. Smatrali su kako se kolo ne igra uz muziku, već uz pjesmu. Drmeš se plesao uz tambure i dvojnice, a polka uz tamburu i usnu harmoniku. U Divuši se plesalo uz dvojnice, a nešto kasnije uz tamburaše. Pojavila se i tambura s dvije žice uz koju se plesao drmeš. Drmeš se mogao plesati još uz bubanj i dvojnice, dok se u Volinji izvodio uz diple i bubanj. Diple i bubanj pojavljuju se u Strugama. Također, plesalo se i uz tambure te svirale. U Gvozdaskom su se pojavljivale tamburice s tri žice, plesalo se uz dvojnice, a bubanj se svira samo prilikom izvođenja čarojice⁶. Dvojnice, diple, tamburice od dvije ili četiri žice pojavljivale su se u Graboštanima. U Mračaju se sviraju dvojnice i diple, a bubanj samo kada su svatovi. Drmeš i polka su se u Majuru svirali uz dvije svirale i bubanj. Instrumenti koji se još pojavljuju su harmonika, bubanj te tambura koja se

⁶ Čarojica – maskirani ophod u kojem se mladići preodijevaju u žensku odjeću ili životinjske likove te uz pratnju svirača izvode prizore opscena značenja (Hrvatska enciklopedija, 2024)

sastoji od dvije žice. Najstarijim glazbenim sastavom u Prnjavoru, smatrali su se svirale i bubanj. Nakon njih, pojavljuju se dvojnice i tamburaši, koje su zvali cigani. U Hrastovici se pojavljuju guci, ali se od 1895. pojavljuju tamburaši koji su ostali sve do danas.

Prilikom gledanja i slušanja koreografija, možemo primijetiti kako se veoma često svira tambura dvožica prilikom plesanja drmeša. Veoma česti su i tamburaški sastavi koji su pratnja mnogim plesovima. U Hrvatskom Čuntiću još se pojavljuju usna harmonika i bubanj.

Instrumenti kao što su dvojnica, usna harmonika, tambura samica i tambura dvožica preuzeti su iz panonske zone, a diplo i bubanj preuzeti su iz dinarske zone. Tamburaški sastavi pojavljuju se u panonskoj i alpskoj zoni (Ivančan, 1996).

6.3.1. Banijski bubanj

Banijski bubanj (Slika 20) se u prošlosti koristio kako bi sazvaio seljake prilikom obavještanja i naredbi. Što se tiče sviračkog dijela, bubanj se nikada nije koristio samostalno, već se svirao uz pratnju dviju svirala. Bubanj se gradio od stabla lipe ili vrbe, stablo je trebalo biti oblo te imati promjer od najmanje 30 cm. Sa stabla bi se ogulila kora, a zatim bi se drvo odrezalo u dužini između 30 i 40 cm (može biti i više). Nakon toga bi se svrdlom probušio panj na više mjesta te bi se dljetom i čekićem izdubio cijeli panj. Tako se stvara lubica, odnosno okvir bubnja koji nije deblji više od 1 cm. Kada se to sve napravi, kreće priprema kože za opne. Na gornju, odnosno desnu stranu, uzima se koža mladog janjeta ili psa, a za donju, odnosno lijevu stranu, uzima se isto koža janjeta, ali mora biti nešto starija. Kako bi koža bila čista i glatka, stavlja se na tri dana u smjesu vapna i pepela u vodi. Koža se nakon toga opere pod vodom te se mora navući preko lubice. Kako bi učvrstili kožu za lubicu, potrebno je postaviti dvije okrugle kestenove mladice te dodatno učvrstiti s obručima koji se prave od mladog kestena. Na obruču se nalaze probušene rupice kroz koje se veže deblji konopac te se provode unakrsno kroz gornji i donji obruč kako bi koža bila napeta. Zatim bi uzeli jači konopac koji bi se provukao kroz sve konopce i oko svakog zapetljaja zategnuo cijeli unakrsni splet konopaca. Na taj način bi bubanj dobio što bolji „glas“, odnosno zvuk. Usred lubice je urezan otvor koji služi za ulazak zraka i izjednačenje unutrašnjeg tlaka s vanjskim. Banijski bubanj svira se na način da se u bubanj udara s obje strane. Lijevom rukom udara se batom (šlegnjom), a desnom tankom šipkom. Bat je dugačak 28 cm te se pravi od lipe, vrbe ili topole. Šlegnjom se udara lijeva strana bubnja koja ima deblju kožu kako bi se dobio dublji zvuk, a šipkom se udara po tanjoj, odnosno mlađoj koži kako bi se dobio viši zvuk (Stepanov, 1964).

Slika 20. Banijski bubanj (Stepanov, 1964, str. 284)

6.3.2. *Banijske svirale*

Svirale (Slika 21) su puhačko glazbalo s dvostrukim jezičcem te imaju manji korpus i slabiji tonski volumen, za razliku od roženica koje imaju veći korpus i jači tonski volumen. Imaju pisak od trstike te imaju do 10 rupica. Kod vodećih svirala, koriste se sve rupice za sviranje, dok se na pratećoj nekoliko gornjih rupica zatvori voskom (Hrvatska tradicijska glazbala⁷). Ovaj instrument nije solistički, već se svira skupa s banijskim bubnjem. Niti jedan društveni događaj nije mogao proći bez ovih instrumenata jer svirale ne služe kao pratnja pjevanju, već služe za ples i za popratnu svirku. Nažalost, danas skoro nitko ne svira svirale iako se one nalaze u mnogim selima (Stepanov, 1964).

⁷ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/puhacka-glazbala/>

Slika 21. Banijske svirale (Hrvatska tradicijska glazbala⁸)

6.3.3. Dvojnice

Dvojnice (Slika 22) su puhački instrument koja se sastoji od dviju svirala, a napravljene su od jednog komada drveta. Mogu se svirati u isto vrijeme te je svirka na njima uvijek dvoglasna. Ona je ograničena rasponom tonova te maksimalno možemo odsvirati do šest tonova pojedine oktave. Neobično je to što prilikom sviranja možemo postići da jedna strana dvojnica svira u normalnoj, a druga u višoj oktavi, a sve to ovisi o nagibu dvojnica prema usnama. Dvojnice se razlikuju po dužini, izgledu i po ukrasima te to ovisi o kraju u kojem se one proizvode (*Hrvatska tradicijska glazbala*⁹, b.g.).

⁸ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/puhacka-glazbala/>

⁹ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/puhacka-glazbala/>

Slika 22. Dvojnice (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁰)

6.3.4. *Usna harmonika*

Usna harmonika (Slika 23) je puhačko glazbalo koje je napravljeno od kovine i drveta te je to najmanje glazbalo koje je jednostavno za upotrebu. Ovaj instrument nema tipki, već se tonovi stvaraju pomoću usta, jezika i zrakom iz pluća. Prilikom udisaja i izdisaja proizvode se tonovi različitih visina, a rukom se dobiva efekt vibriranja. S obzirom da je ovaj instrument malen, držanje ovog instrumenta je veoma jednostavno te ga se stavlja između palca i kažiprsta lijeve ruke. Desnom ruku spajamo dlanove desne i lijeve ruke te se po potrebi otpušta zrak kako bi se dobio efekt vibrirajućeg zvuka. Postoji nekoliko načina sviranja usne harmonike, a to su zviždanje, blokiranje usnama, blokiranje jezikom i ostalo. Svaka ima zviždanje, blokiranje usnama, blokiranje jezikom i ostalo. Svaka ima utisnute brojeve od jedan do deset te se na lijevoj strani nalaze duboki tonovi (Hrvatska internetska enciklopedija, 2021).

¹⁰ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/puhaacka-glazbala/>

Slika 23. Usna harmonika (Hrvatska tradicijska glazbala¹¹)

6.3.5. Diple

Diple” ili ”diple bez mješine” (Slika 24) su puhački instrument te se sastoje od dva dijela. Prvi dio je dvostruka svirala koja se još naziva prebiraljka, a napravljena je u jednom komadu drveta s piscima od trstike ili bazge (dva piska s jednostrukim jezičkom). Drugi dio naziva se ”didak”, ”kutao”, ”oglavina” ili ”bačvica” te je on također izrađen od drveta. Na taj drugi dio stavlja se prebiraljka koja olakšava sviranje te štiti piskove od oštećenja. Prebiraljka i oglavina često puta su lijepo izrezbarena i ukrašena, a oglavina je veoma često izrezbarena u obliku ljudske glave što se može vidjeti i na fotografiji. Diple se najčešće pojavljuju i sviraju po gotovo cijeloj Dalmaciji, a posebno u Dalmatinskoj Zagori te po nekim otocima kao što je Hvar. Diple su se još svirale i u okolini Dubrovnika te u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine. One se sviraju tehnikom cirkularnog disanja, a u narodu se ta tehnika naziva „predušivanje“. Predušivanjem svirač neprestano svira na način da udiše i izdiše zrak, odnosno to znači da on ne prekida sviranje kako bi uzeo udah (Hrvatska tradicijska glazbala¹², b.g.).

¹¹ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/614-2/>

¹² Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-s-mjesinama/>

Slika 24. Diple (Hrvatska tradicijska glazbala¹³)

6.3.6. *Tambura dvožica*

Tambura dvožica još se naziva i cindra (Slika 25). To je je arhaičan, odnosno staromodan oblik tambure te se sastoji od samo dvije žice. One su jednako ugođene, razmaci između kota na vratu tambure su isti te je to razlog zašto tambura dvožica „zvučni vrlo arhaično u starinskoj, netemperiranoj ljestvici“ (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁴, b.g.) Veoma često se svirala na području Ćićarije, koja se nalazi u Istri na obroncima Učke, na otoku Krku, Kordunu i Banovini (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁵, b.g.)

¹³ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-s-mjesinama/>

¹⁴ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-sa-zicama/>

¹⁵ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-sa-zicama/>

Slika 25. Tambura dvožica (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁶)

6.3.7. *Tambura samica*

Tambura samica (Slika 26.) poznata je po raznim imenima kao što su: dangubica, kutarevka, kozarac, potpalac, razbibriga, tikvara i ostalo. Ova tambura također pripada arhaičnom obliku tambure te se ona sastoji od četiri žice. Žice su ugođene na način da su donje dvije žice ugođene na isti ton koji se osnovni ton samice, a gornje dvije žice ugođene su na isti ton, ali je on za kvartu niže od osnovnog tona samice. Tako se posebnom tehnikom sviranja dobiva pravo bogatstvo zvuka i harmonije. Tambure samice razlikuju se po dužini te se time razlikuje i tehnika sviranja. Danguba ili kutarevka (naziv tambure samice u Lici) ponešto je duža od slavonske i baranjske tambure. U Sjevernoj Hrvatskoj u okolici Bjelovara, Korduna, Gorskom Kotaru te u Dalmaciji u okolici Sinja možemo pronaći veoma slične tambure ove vrste (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁷, b.g.).

¹⁶ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-sa-zicama/>

¹⁷ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-sa-zicama/>

Slika 26. Tambura samica (Hrvatska tradicijska glazbala¹⁸)

6.4. *Narodna nošnja*

Narodna nošnje sastoji se od odjevnih predmeta te oni čine tradicijski odjevni stil. Materijal narodnih nošnji ovisio je o dostupnosti prirodnih dobara kao što su lan, vuna, koža, perje, svila i ostalo. Izgledom nošnje mogao se prepoznati obiteljski i društveni položaj pojedinca, dobnu, lokalnu i regionalnu pripadnost te čak i profesiju, odnosno zanimanje (Hrvatska tehnička enciklopedija, 2022).

Narodna nošnja Hrvatske ističe se brojnošću oblika, boja te dekoracija. Materijal i izgled nošnji ovisio je o dostupnosti materijala, razvijenim vještinama, mogućnostima izrade te naravno o financijskim mogućnostima. Muška narodna nošnja sastoji se od širokih dugih hlača, koje često puta nazivamo gaće, te od košulje. Ženska narodna nošnja sastoji se od jednodijelne široke haljine ili od široke naborane suknje i bluze s rukavima. Tijekom hladnijih mjeseci, nosili su prsluke od ovčjeg krzna (kožuri) i vunene kapute i ogrtače koji su bili tkani ili pleteni od vunene ili kozje dlake. Materijal nošnji ovisio je o raznim prigodama. To znači kako su se jednostavnije nošnje nosile u svakodnevnoj uporabi te su one bile sačinjene od grubljih materijala kao što su lan, konoplja, vuna, brnistra i slično. Tijekom posebnih prigoda, nošnja je bila satkana od finijih

¹⁸ Dostupno na: <https://gajde.com/56-2/glazbala-sa-zicama/>

materijala kao što su lan svilenac, odabrana češljana vuna, prirodna svila, pozlaćene niti te su one često puta bile bogato ukrašene čipkom (Hrvatska tehnička enciklopedija, 2022).

Narodna nošnja Banovine veoma je posebna po svojoj raznolikosti te po svome izgledu. U okolici Petrinje, Pokuplja i Gline, narodne nošnje su izgledom veoma slične. Na narodnim nošnjama ovih prostora, najčešći su cvjetni motivi (ruže, lišće) raznih boja kako i na ženskim tako i na muškim nošnjama. O tome je li žena neudata ili udata, moglo se znati i po izgledu njezine frizure. Neudate žene nosile su ukrašene pletenice (Slika 27), a udane žene su na glavi nosile poculicu, odnosno lanenu kapicu (Slika 28).

Slika 27. Neudane djevojke (osobna arhiva, 2019, Petrinja)

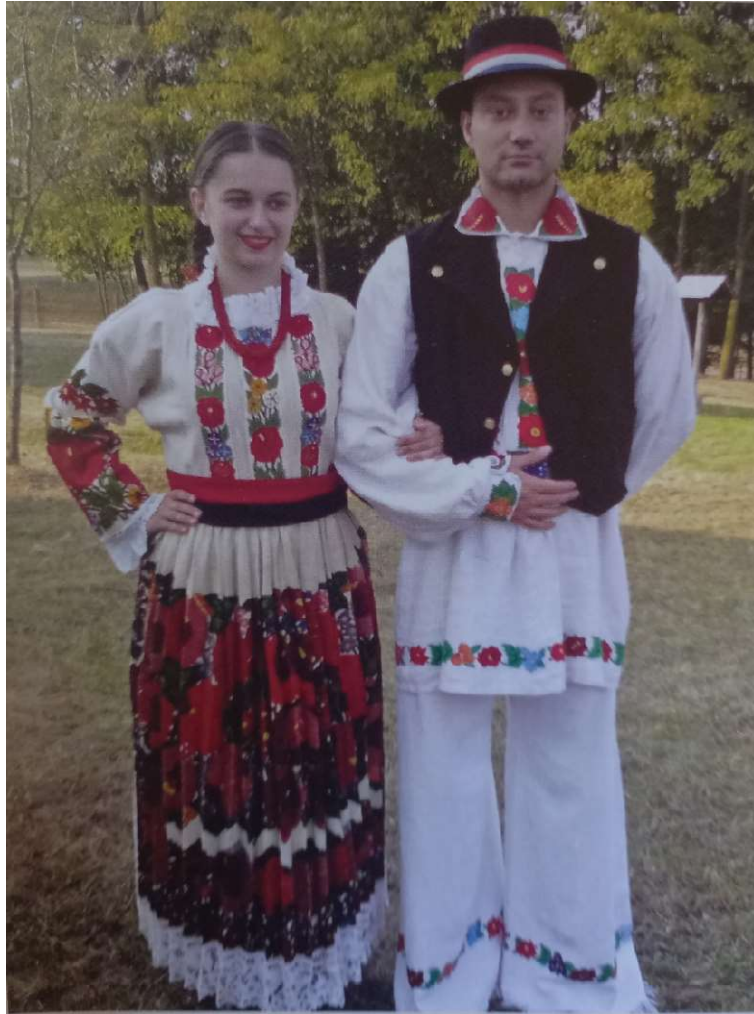
Slika 28. Udane žene (Rizmaul, 2023, str. 51)

Udovice i starije žene (u tadašnje vrijeme to su bile žene već sa 40 godina) nosile su bijelu odjeću. Tako je crvena boja označavala mladost, a bijela boja starost (Slika 29).

Slika 29. Primjer mladosti i starosti (osobna arhiva obitelji Kožić iz Krapja, 2023)

Ženska narodna nošnja sastoji se od opleće ili švabice (košulje), rubače, zastora, bijelih dokoljenica te od crnih, svečanih cipela, visokih, kožnih cipela ili opanaka. Za nakit su se stavljali kraljuži (ogrlice načinjene od crvenih koralja) ili dukati. Muška narodna nošnja sastoji se od šešira, rubače (košulje), gaća (hlača), lajbeka (prsluka), bijelih čarapa ili obojaka od vune ili platna te od opanaka (Slika 30.). Nošnje ovog područja bile su tkane, odnosno izrađivale su se od tkanine.

Slika 30. Muška i ženska narodna nošnja (Rizmaul, 2012, str. 105)

Za Prnjavor i Hrvatski Čuntić specifična je bijela narodna nošnja, odnosno bjelina. Ženska narodna nošnja sastoji se od gornjeg dijela koji sačinjavaju: oplećak s „rozanim“ rukavima, prsluka (lajbeca) od crnog pliša koji na sebi ima medaljicu i mašnu te od donjeg dijela: podsuknje, suknje (krila), zastora (pregače), tkanog pojasa i vezene maramice. Na glavi se nalazi peča koja na sebi ima cvjetne ukrase (perljine), a na nogama se nalaze opanci te končane pletene čarape. Od nakita nose ogrlice od crvenih perlica te se naziva još gerdan (Slika 31.).

Rozani rukavi nastaju tako što se rukavi moraju prvo sitno nafaldati po dužini, a zatim se u falde na više mjesta uvlači konac i jako stisne. Slijedi pranje oplećka te se nakon sušenja izvuku konci. Tako nastaju narozani rukavi koji imaju izgled harmonike (Hrvatska katolička mreža, 2022).

Slika 31. Ženska narodna nošnja Prnjavora i Hrvatskog Čuntića (Hrvatska katolička mreža, 2022)

Muška narodna nošnja specifična je po posebnoj tehnici bijelog veza, a naziva se pukan'ca. To je čipka koja se nalazi na nogavicama muške narodne nošnje. Ovakav vez pojavljuje se i kao uža ili šira poruba na prsima košulja, na rubu rukava, nogavica ili ženskih rubaca te ukras može biti skromniji ili raskošniji. Izrada pukan'ca veoma je zahtjevna te nastaje „izvlačenjem niti osnove i potke te opletanjem bijelom pamučnom niti“ (Umijeće izrade veza pukan'ce, 2024) kojom se dobivaju ukrasni i šupljikavi motivi. Prije se platno proizvodilo kod kuće na tkalačkom stanu te se tako točno znalo za što će ono biti upotrijebljeno te na koji način niti treba snovati kako bi sam proces šivanja i ukrašavanja bio lakši i jednostavniji (Hrvatska katolička mreža, 2022). O procesu izrade pukan'ca piše Varenica na Hrvatskoj katoličkoj mreži:

„Za izradu pukan'ce potrebno je iz platna ispukati (izvući) dio niti. Niti se izvlače okomito i vodoravno, a broj niti koje se izvlače ovise o tkanju platna. Niti se izvlače po cijeloj širini nogavice oko 75 cm, te okomito 6 – 7 centimetara, ovisno o motivu koji će se izrađivati. Na ženskoj narodnoj nošnji nema pukan'ce“ (Hrvatska katolička mreža, 2022, n.s.).

O važnosti umijeća izrade veza pukan'ca govori nam i to što je ovo umijeće upisano u listu nematerijalnih zaštićenih kulturnih dobara.

Slika 32. Bijeli vez pukan'ca (*Registar kulturnih dobara Hrvatske, 2024*)

Nošnja Kostajničkog Pounja (Slika 33) sastoji se oplećke (košulje), lajbeka (prsluka) načinjenog od crnog pliša, podskunje (unteruka), suknje (roklje) koja na rubovima ima čipku, zastora (fertuna) od crne svile koji također na rubovima ima čipku, bijelih dokoljenki i opančića (crnih cipela). Na glavi imaju crvenu maramu, a od nakita crveni gerdan (ogrlicu). Ovakve nošnje mogu se vidjeti u Majuru i Hrvatskoj Kostajnici.

Slika 33. Ženska narodna nošnja Kostajničkog Pounja (KUD „Potočanka“ Potok, 2018)

Muška narodna nošnja ovog kraja sastoji se od bijele košulje, crnog prsluka (lajbeka), bijelih hlača (gaća), opanaka i crnog šešira.

7. ZAKLJUČAK

Folklor označava kulturu nekog naroda te se taj pojam pojavljuje 1846. godine. Hrvatska je tijekom povijesti bila pod utjecajem mnogih naroda što se odrazilo i na folklor, odnosno kulturu i običaje. To možemo zaključiti i po tome što je Hrvatska podijeljena na četiri folklorne zone, a to su: panonska, dinarska, jadranska i alpska (Ivančan, 1996). Svaki dio Hrvatske preuzeo je određene običaje naroda koji su u prošlosti bili na tom prostoru, npr. od Turaka, Talijana i ostalih (Gavazzi, 1978).

Prostor Banovine ne pripada samo jednoj folklornoj zoni. U literaturi, Banovina je smještena u dinarsku folklornu zonu, ali vidi se i utjecaj još dvije zone, a to su panonska i alpska. Što se tiče tradicijskih plesova na području Banovine, najčešća su zatvorena, mješovita kola. Plesači su najčešće povezani na način da ruke stavljaju prema naprijed te rukama drže osobu drugu od sebe. Veoma često možemo vidjeti kola koja se izvode u smjeru kazaljki na satu. Sve su to karakteristike plesanja panonske folklorne zone. U nekim mjestima Banovine postoje načini plesanja koji su karakteristični za dinarsku folklornu zonu, a to su: zatvorena kola, plesači drže osobu do sebe (rukama i za ramena) te visoki i snažni poskoci. Možemo vidjeti i plesove koji se izvode u paru, poput polke i valcera, a nešto rjeđe možemo vidjeti plesove koji se izvode u smjeru koji je obrnut od smjera kazaljki na satu. To su pak karakteristike alpske plesne zone.

Na području Banovine napjevi su jednoglasni i dvoglasni. Jednoglasni napjevi specifični su za alpsku zonu, dok su dvoglasni napjevi specifični za dinarsku zonu (Ivančan, 1996). Vidljiv je i utjecaj panonske zone jer je za tu zonu karakteristično to što jedna osoba započinje pjesmu, a ostali je pjevači prate. Banovinu karakterizira i poseban način pjevanja, a to je ojkanje. Ovaj način pjevanja je u Banovini poznatiji kao ojkače a specifično je za dinarsku zonu te se prema granici s Bosnom i Hercegovinom. Tematika pjesama je veoma raznolika. Pjesme govore o sretnim i nesretnim ljubavima, o ljubavi prema zavičaju, o svakodnevnom životu i ostalo.

Prisutna je i raznolikost prilikom sviranja raznih instrumenata. Vidljiv je utjecaj sve tri zone. Instrumenti kao što su dvojnica, usna harmonika, tambura samica i tambura dvožica preuzeti su iz panonske zone, a diple i bubanj preuzeti su iz dinarske zone. Tamburaški sastavi pojavljuju se u panonskoj i alpskoj zoni (Ivančan, 1996). Instrumenti koji su specifični samo za ovo područje su banijski bubanj i banijske svirale (Stepanov, 1964). Nažalost, danas se ovi instrumenti gotovo i ne koriste te ih nema prilike čuti.

Narodne nošnje Banovine velikim dijelom karakteriziraju cvjetni motivi u raznim bojama. Najčešće su to crvene ruže i zeleni listovi. Neudane i mlade djevojke nosile su nošnje koje su bile bogato ukrašene, dok su udane i starije žene te udovice nosile bijele narodne nošnje. Neudane žene nosile su ukrašene pletenice, a udane žene nosile su poculicu. Nošnje ovog kraja najčešće su bile načinjene od tkanine što je specifično za panonsku folklornu zonu.

Utjecaj dinarske, panonske i alpske zone vidljiv je u svim segmentima folklorne glazbe Banovine. Nažalost, o folkloru Banovine nema puno pisanih tragova, što je velika šteta jer je folklor ovog područja veoma raznolik. Isto tako, o dječjem folkloru ovog kraja nema skoro nikakvih zapisa te buduće generacije neće znati koje su uspavanke, brojalice, igre s pjevanjem i ostale dječje pjesme bile zastupljene u ovom kraju. Veoma je bitno njegovati, upoznati se i proučavati narodne običaje svoga kraja, ali i narodne običaje cijele Hrvatske kako ne bi došlo do zaborava i zastarijevanja naše kulture.

8. LITERATURA

- Classical music, (2016). Dostupno na: <https://www.classical-music.com/features/musical-terms/what-is-a-landler> (10. 07. 2024.)
- Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J. i Belaj, V. (1998). *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Digitalna platforma Izzi, (2019). Dostupno na: <https://hr.izzi.digital/DOS/106/1429.html> (10. 07. 2024.)
- Emrich, D. (1946). Folk-Lore: William John Thoms. *California Folklore Quarterly*. 5(4), 355-374. Dostupno na: <https://doi.org/10.2307/1495929> (20. 02. 2024.)
- Ethno, (2024). Dostupno na: <https://ethno.hr/plesni-info/> (08. 07. 2024.)
- Gavazzi, M. (1978). *Vrela i sudbine narodnih tradicija*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/324411058/Gavazzi-Areali-Tradicijske-Kulture-Jugoisto%C4%8Dne-Evrope> (23. 02. 2024.)
- Hrnčević, D. (2023). *100 godina kulturne baštine Brest Pokupski*. Brest Pokupski: KUD „Pokupljanka“ Brest Pokupski.
- Hrvačić, S. (2000). *Narodne pjesme, plesovi i običaji Posavine, Donjeg Pokuplja i susjednih krajeva*. Sisak: Matica Hrvatska Sisak, Dom kulture „Kristalna kocka vedrine“ Sisak.
- Hrvatska enciklopedija, (2024). Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/> (19. 02. 2024.)
- Hrvatska internetska enciklopedija, 2021. Dostupno na: https://enciklopedija.cc/index.php?title=Usna_harmonika (20. 07. 2024.)
- Hrvatska katolička mreža, (2022). Dostupno na: <https://hkm.hr/kulturni-biseri/pukanca-zupe-cuntic/> (21. 07. 2024.)
- Hrvatska tehnička enciklopedija, (2022). Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/narodna-nosnja/> (22. 07. 2024.)
- Hrvatska tradicijska glazbala. Dostupno na: <https://gajde.com/> (20. 07. 2024.)
- Hrvatska eu - Zemlja i ljudi. Dostupno na: <https://croatia.eu/index.php?view=article&lang=1&id=48> (23. 02. 2024.)
- Hrvatski folklor. Dostupno na: <https://www.hrvatskifolklor.net/php/folklornezone.php> (25. 05. 2024.)
- Ivančan, I. (1986). *Narodni plesni običaji Banije i Pounja*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
- Ivančan, I. (1996). *Narodni plesni običaji u Hrvata*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- KUD „Potočanka“ Potok, (2018), Majur. Dostupno na: <https://www.facebook.com/share/WWNTF48qQ9AM6ntU/> (21. 07. 2024.)

- Matas, M. (2004). Banovina: demografski razvoj i problemi nerazvijenog dijela Hrvatske. *Hrvatski geografski glasnik*, 66 (2), 47 – 68. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/17618> (12. 07. 2024.)
- Popis stanovništva, kućanstva i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine, (2022). Državni zavod za statistiku. Zagreb. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (12. 07. 2024.)
- Priručnik za učenje tradicijskog (klapskog) pjevanja i kurikulum (2023). Dostupno na: (<https://klapakastav.hr/web/wp-content/uploads/2023/09/PRIRUCNIK-ZA-UCENJE-TRADICIJSKOG-KLAPSKOG-PJEVANJA-I-KURIKULUM.pdf>) (28. 06. 2024.)
- Proleksis enciklopedija, (2012). Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/> (20. 02. 2024.)
- Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Umijeće izrade veza pukan'ce* (2024), Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7446> (21. 07. 2024.)
- Rihtman-Auguštin, D. (1978). Folklor, folklorizam i suvremena publika. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 7-8(1), 21 – 28. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/118957> (22. 02. 2024.)
- Rizmaul, I. (2012). *Folklorni ansambl Petrinjčica Petrinja 1982. - 1998. - 2012.* Petrinja: POU Hrvatski dom Petrinja: Folklorni ansambl Petrinjčica Petrinja.
- Rizmaul, I. (2023.) *Folklorni ansambl Petrinjčica Petrinja čuvar narodne baštine 1982. – 2022.* Petrinja: POU Hrvatski dom Petrinja.
- Stepanov, S. (1959). *Narodne pjesme iz Like, 1957.* Zagreb: IEF rkp N 236.
- Stepanov, S. (1964). *Svirale i bubanj na Baniji.* Redakcijski odbor: J. Vuković, V. Žganec, D. Nedeljković, K. Penušliski, Zbornik radova VII-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Ohridu 1960. godine (str. 283-296). Makedonija, Ohrid.
- Svalina, V. (2012). *Tradicijsko pjevanje u glazbeno-folklornim područjima panonske zone.* 17. seminar folklor panonske zone. Vinkovci: Kulturni centar Gatalinka Vinkovci, str. 184-192. Dostupno na: https://www.academia.edu/download/65643649/Svalina_Vesna_Tradicijsko_pjevanje_u_glazbeno_folklornim_podrucjima_panonske_zone.pdf (19. 04. 2024.)
- Vitez, Z., Muraj, A. (2001). *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha.* Zagreb: Barbat: Galerija Klovićevi dvori: Institut za etnologiju i folkloristiku.

IZJAVA O IZVORNOSTI RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)